Мурашка Н. У., *настаўніца пачатковых класаў сярэдняй школы № 196 г. Мінска, аспірант Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка, магістр;*
Шылава А. С., *дацэнт кафедры менеджменту і адукацыйных тэхналогій Інстытута павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка, кандыдат педагагічных навук*

Фарміраванне маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі вучняў: тэхналогія «Піла» на ўроках беларускай мовы ў III класе

Працэс фарміравання маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі на ўроках беларускай мовы карпатлівы і патрабуе пэўных намаганняў з боку не толькі настаўнікаў, але і навучэнцаў. Акрамя таго, на ўроках неабходна ствараць такія ўмовы для навучэнцаў, каб тут і цяпер яны авалодвалі яшчэ і новымі ведамі ў рамках розных кампетэнцый. У такім выпадку трэба шукаць варыянты правядзення ўрокаў, калі ствараюцца ўмовы не толькі для разумення, асэнсавання, запамінання, замацавання новага матэрыялу навучэнцамі з рознымі ўзроўнямі матывацыі, але адначасова і для моўнай практыкі **кожнага** вучня на **кожным** уроку.

Для вырашэння гэтых задач падыходзіць тэхналогія навучання ў супрацоўніцтве, якая з'яўляецца альтэрнатывай традыцыйнаму навучанню на I ступені агульнай сярэдняй адукацыі на аснове атрымання гатовых ведаў і іх узнаўлення, а таксама садзейнічае фарміраванню маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі навучэнцаў.

Тэхналогія навучання ў супрацоўніцтве прадугледжвае розныя варыянты з шырокімі магчымасцямі навучання ў малодшым школьным узросце:

- «Навучанне ў камандзе» (Student Team Learning — STL);
- «Піла» (Jigsaw);
- «Вучымся разам» (Learning Together) [1].

У папярэдніх артыкулах мы ўжо разглядалі магчымасці выкарыстання варыянта *тэхналогіі навучання ў супрацоўніцтве «Навучанне ў камандзе»* на ўроках беларускай мовы [2] і літаратурнага чытання [3]. У прапанаваным артыкуле мы разгледзім ***варыянт тэхналогіі навучання ў супрацоўніцтве «Піла»*** на ўроках беларускай мовы.

Гэты варыянт быў распрацаваны прафесарам Эліётам Аронсанам у 1978 г. і названы «Jigsaw», што ў перакладзе з англійскай мовы азначае 'ажурная піла' або 'машынная нажоўка'. На I ступені агульнай сярэдняй адукацыі яго мэтазгодна выкарыстоўваць для працы на ўроках у III–IV класах, паколькі падчас яго рэалізацыі навучэнцы павінны ўмець самастойна, без дапамогі настаўніка, выконваць усе заданні.

Разгледзім **алгарытм рэалізацыі** варыянта тэхналогіі навучання ў супрацоўніцтве **«Піла»***:

1. Навучэнцы дзеляцца на каманды па шэсць чалавек для працы з вучэбным матэрыялам, які разбіты на пэўныя пытанні адной тэмы.

2. Удзельнікам кожнай каманды прапануюцца для выканання заданні па пэўных пытаннях адной тэмы.

3. Кожны ўдзельнік каманды працуе над сваім заданнем па адным з пытанняў тэмы.

4. «Сустрэча экспертаў». Навучэнцы з розных каманд, якія працуюць над адным і тым жа заданнем, перамяшчаюцца, збіраюцца ў новыя групы і абменьваюцца інфармацыяй па выкананні свайго задання, паўтараючы пры гэтым спачатку тэарэтычны матэрыял, а затым і алгарытм выканання практычнага задання. Пасля таго як заданне было абмеркавана і выканана, усе вучні группы становяцца экспертамі ў гэтым заданні.

5. Эксперты (усе навучэнцы) вяртаюцца ў свае першапачатковыя каманды пасля таго, як абмеркавалі ўсе магчымыя цяжкасці, выявілі памылкі і прычыны іх узнікнення, выправілі іх і пры гэтым паўтарылі тэарэтычны матэрыял.

6. Кожны ўдзельнік каманды тлумачыць па чарзе спачатку неабходнае правіла, якое ён выкарыстаў пры выкананні задання, а затым алгарытм выканання ўсіх дзеянняў пры выкананні свайго задання.

7. Усе астатнія навучэнцы ў камандзе ўважліва слухаюць тлумачэнне выкананага задання сваіх

* У электронным дадатку гл. мультымедыйную прэзентацыю.

партнёраў, па ходзе тлумачэння робяць запісы ў сшытках. Калі нешта незразумела, задаюць выступоўцу пытанні па ходзе яго тлумачэння.

8. Падвядзенне вынікаў. Пры падвядзенні вынікаў настаўнік можа папрасіць некалькіх вучняў з розных каманд выканаць любое з прапанаваных заданняў.

9. Рэфлексія якасці засваення матэрыялу, сумеснай дзейнасці і ўзаемадзеяння ў камандзе і ў групах.

Пакажам магчымасці рэалізацыі варыянту тэхналогіі навучання ў супрацоўніцтве «Піла» на ўроках беларускай мовы ў III класе падчас замацавання тэмы «***Род назоўнікаў***».

Першы этап. Настаўнік размяркоўвае навучэнцаў на каманды па шэсць чалавек. У кожнай камандзе выбіраецца капітан альбо яго прызначае настаўнік. Пажадана, каб гэта быў вучань з высокім узроўнем матывацыі. Удзельнікам кожнай каманды прысвойваюцца нумары: 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Другі этап. Удзельнікам кожнай каманды прапануюцца для выканання заданні па пэўных пытаннях адной тэмы. Настаўніку трэба загадзя падрыхтаваць заданні, дыферэнцыраваныя па складанасці, таму што ў кожнай камандзе прысутнічаюць навучэнцы з рознымі ўзроўнямі матывацыі, і прадумаць, якія заданні прапанаваць навучэнцам з нізкім узроўнем матывацыі, якія — з сярэднім і з высокім, каб для ўсіх стварыць сітуацыю поспеху пры іх выкананні.

Заданні ***№ 1*** і ***2*** мэтазгодна прапанаваць навучэнцам з ***нізкім*** узроўнем матывацыі; ***3*** і ***4*** — з ***сярэднім***; ***5*** і ***6*** — з ***высокім*** узроўнем матывацыі.

Заданні для каманд можна запісаць на дошцы, размясціць на слайдзе ці ў канверце на картках.

1. ***Заданне для ўсіх навучэнцаў, незалежна ад прысвоенага ім нумара.***

Як вызначаецца род назоўнікаў?

2. Вызначы род назоўніка і знайдзі лішняе слова.

№ 1: дзядзька, тата, верталёт, хлопчык, <u>дачка</u>;

№ 2: плыўчыха, настаўніца, <u>лісяня</u>, артыстка, ткачыха;

№ 3: сланяня, акно, паветра, <u>боль</u>, вясло;

№ 4: подпіс, <u>ваўчаня</u>, сабака, унук, яблык;

№ 5: жырафа, бабуля, <u>сабака,</u> гусь, лодка;

№ 6: певень, боль, медаль, яблык, <u>гусь</u>.

Трэці этап. Капітаны каманд з дапамогай настаўніка размяркоўваюць, якое заданне будзе выконваць кожны з навучэнцаў.

Удзельнікі каманды працуюць самастойна над сваім заданнем наступным чынам:

– спачатку навучэнцы павінны ўспомніць правіла, як вызначаецца род назоўнікаў;

– згадаць назоўнікі, род якіх у беларускай мове не супадае з рускай мовай;

– затым вызначыць род прапанаваных назоўнікаў і закрэсліць лішняе слова.

Чацвёрты этап. Навучэнцы, якія працуюць над адным і тым жа заданнем, але ў розных камандах, перамяшчаюцца і збіраюцца ў новыя групы. Гэта адбываецца наступным чынам: вучні, якія выконвалі заданне ***№ 1***, збіраюцца за адным сталом і ўтвараюць новую групу, якая называе род усіх назоўнікаў, запісаных у заданні № 1, і адказвае на пытанне «***Якое слова ў радку лішняе і чаму***?». Так працуюць астатнія вучні, што выконвалі заданні ***№ 2–6***.

У кожнай новай групе праца навучэнцаў адбываецца наступным чынам:

– спачатку вучні паўтараюць тэарэтычны матэрыял: як вызначыць род назоўнікаў, род якіх назоўнікаў у беларускай мове не супадае з рускай мовай;

– затым абменьваюцца інфармацыяй па выкананні задання, тлумачаць алгарытм выканання сваіх дзеянняў;

– калі ў кагосьці ўзнікаюць цяжкасці ў працы з тэарэтычным матэрыялам або пры выкананні задання, астатнія вучні аказваюць яму неабходную дапамогу.

Настаўнік яшчэ раз нагадвае навучэнцам, што трэба добра засвоіць неабходнае правіла і навучыцца вызначаць род назоўнікаў, паколькі яны становяцца ***экспертамі*** ў сваім заданні і будуць кантраляваць правільнасць яго выканання ў іншых навучэнцаў, калі вернуцца ў сваю першапачатковую групу.

На гэтым этапе яшчэ неабходна звярнуць увагу на ***асаблівасці*** рэалізацыі ***групавой працы***. Трэба арганізаваць працу ў групе такім чынам, каб усе навучэнцы па чарзе прагаварылі неабходны матэрыял, задалі адзін аднаму пытанні. Так, напрыклад, праца навучэнцаў у групах можа адбывацца наступным чынам: ***1-шы вучань*** вызначае род першага назоўніка і задае пытанне пра род другога назоўніка ***вучню 2*** → ***2-гі вучань*** адказвае на пытанне і задае новае пытанне ***вучню 3*** → ***3-ці вучань*** адказвае на пытанне і г. д.

Пакажам на прыкладзе каманд удзельнікаў з розным узроўнем матывацыі, як адбываецца праца ў іх групах, каб кожны ўдзельнік змог стаць экспертам.

Група навучэнцаў з нізкім узроўнем матывацыі, якія выконвалі заданне № 1, працавала наступным чынам.

В. 1 *(1-шы з першай першапачатковай каманды):* Вызначаем род назоўніка *дзядзька*. Да назоўніка *дзядзька* можна падставіць словы ***ён, мой***, значыць, гэта назоўнік мужчынскага роду. Які род мае назоўнік *тата*?

В. 2 *(1-шы з другой першапачатковай каманды):* Да назоўніка *тата* можна падставіць словы ***ён, мой***, значыць, гэта назоўнік мужчынскага роду. Які род мае назоўнік *верталёт*?

В. 3 *(1-шы з трэцяй першапачатковай каманды):* Да назоўніка *верталёт* таксама можна падставіць словы ***ён, мой***, значыць, гэта таксама назоўнік мужчынскага роду. Які род мае назоўнік *хлопчык*?

В. 4 *(1-шы з чацвёртай першапачатковай каманды)*: Да назоўніка *хлопчык* можна падставіць

словы ***ён, мой***, значыць, гэта назоўнік мужчынскага роду. Які род мае назоўнік *дачка*?

В. 5 *(1-шы з пятай першапачатковай каманды):* Да назоўніка *дачка* можна падставіць словы ***яна, мая***, значыць, гэта назоўнік жаночага роду. Якое слова тут лішняе?

В. 1 *(1-шы з першай першапачатковай каманды):* Тут лішняе слова *дачка*, таму што яно жаночага роду, а ўсе астатнія назоўнікі — мужчынскага.

Група навучэнцаў з высокім узроўнем матывацыі, якія выконвалі заданне № 5, працавала наступным чынам.

В. 1 *(5-ты з першай першапачатковай каманды):* Вызначаем род назоўніка *жырафа*. Да назоўніка *жырафа* можна падставіць словы ***яна, мая***, значыць, гэта назоўнік жаночага роду. Які род мае назоўнік *бабуля*?

В. 2 *(5-ты з другой першапачатковай каманды):* Да назоўніка *бабуля* можна падставіць словы ***яна, мая***, значыць, гэта назоўнік жаночага роду. Які род мае назоўнік *сабака*?

В. 3 *(5-ты з трэцяй першапачатковай каманды):* Да назоўніка *сабака* можна падставіць словы ***яна, мая***, значыць, гэта таксама назоўнік жаночага роду. Які род мае назоўнік *гусь*?

В. 4 *(5-ты з чацвёртай першапачатковай каманды):* Ты памыліўся. Назоўнік *сабака* ў беларускай мове мужчынскага роду: ***сабака (ён, мой)***. Да назоўніка *гусь* можна падставіць словы ***яна, мая***, гэта назоўнік жаночага роду. З назоўнікамі *сабака* і *гусь* трэба быць уважлівымі, таму што іх род у беларускай і рускай мовах не супадае. Які род мае назоўнік *лодка*?

В. 5 *(5-ты з пятай першапачатковай каманды):* Да назоўніка *лодка* можна падставіць словы ***яна, мая***, значыць, гэта назоўнік жаночага роду. Якое слова тут лішняе?

В. 1 *(5-ты з першай першапачатковай каманды):* Тут лішняе слова *сабака*, таму што яно мужчынскага роду, а ўсе астатнія назоўнікі — жаночага.

Н.: Давайце яшчэ раз назавём назоўнікі, род якіх у беларускай і рускай мовах не супадае.

Удзельнікі групы просяць адказаць на гэтае пытанне вучня, які памыліўся пры выкананні задання.

Пяты этап. Пасля абмеркавання ўсіх магчымых цяжкасцей, выяўлення памылак у выкананні заданняў і прычын іх узнікнення, выпраўлення памылак эксперты (усе навучэнцы) вяртаюцца ў свае першапачатковыя групы (каманды).

Шосты этап. Кожны ўдзельнік каманды па чарзе называе род прапанаваных назоўнікаў, расказвае правіла, якое ён выкарыстаў пры выкананні задання, і алгарытм сваіх дзеянняў.

Сёмы этап. Усе астатнія навучэнцы ў камандзе ўважліва слухаюць тлумачэнне выкананага задання сваіх партнёраў, па ходзе тлумачэння робяць запісы ў сшытках. Калі нешта незразумела, задаюць пытанні таму, хто выступае.

Навучэнцы зацікаўлены ў тым, каб кожны ўдзельнік каманды добрасумленна выканаў сваё заданне: яны адказваюць не толькі за правільнасць выканання свайго задання, але і ўсіх заданняў, якія выконвалі ўдзельнікі іх каманды.

Восьмы этап. Падвядзенне вынікаў.

Пры падвядзенні вынікаў настаўнік можа папрасіць некалькіх вучняў з розных каманд выканаць любое з прапанаваных заданняў.

Дзявяты этап. Рэфлексія якасці засваення матэрыялу, сумеснай дзейнасці і ўзаемадзеяння ў камандзе і ў новых групах.

Настаўнік прапануе пытанні для абмеркавання:

— Ці спадабалася вам працаваць у камандзе?

— Ці спадабалася вам працаваць у групе экспертаў?

— Ацаніце свае дасягненні пры выкананні заданняў індывідуальна, у камандзе, у групе экспертаў.

— Хто задаволены сваёй працай?

— Падніміце рукі, хто запомніў усе неабходныя правілы і можа іх прымяняць.

— Падніміце рукі, хто ўмее вызначыць род усіх прапанаваных назоўнікаў.

Настаўнік па сваім меркаванні можа задаць некаторыя з прадстаўленых пытанняў.

Выкарыстанне варыянту ***тэхналогіі навучання ў супрацоўніцтве*** «***Піла***» на ўроках беларускай мовы ***магчыма не толькі пры замацаванні матэрыялу, але і падчас працы, накіраванай на фарміраванне маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі.*** Пакажам варыянт рэалізацыі прапанаванай тэхналогіі на ўроках беларускай мовы падчас працы з прыказкамі.

Паколькі *большасць этапаў тэхналогіі, апісаных вышэй, не маюць прынцыповага адрознення, больш падрабязна мы разгледзім толькі другі, трэці і чацвёрты этапы*, у якіх прапануюцца заданні, накіраваныя на фарміраванне маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі.

Другі этап. Удзельнікам кожнай каманды прапануюцца для выканання заданні па пэўных пытаннях адной тэмы.

Заданні для каманд можна запісаць на дошцы, размясціць на слайдзе ці ў канверце на картках.

1. ***Заданне для ўсіх навучэнцаў, незалежна ад прысвоенага ім нумара.***

Прачытайце прыказкі і растлумачце іх сэнс.

2. Знайдзіце ў прыказках дзеясловы і пастаўце да іх пытанні.

№ 1:

Хто не сее, у таго не расце [4, с. 119];

№ 2:

Век жывеш, век вучышся [4, с. 98];

№ 3:

Колькі робіш — столькі вучышся [4, с. 98];

№ 4:

Хваляць за добрае, ганяць за кепскае [4, с. 104];

№ 5:

Згода будуе, нязгода руйнуе [4, с. 104];

№ 6:

Рана не ўстанеш — многа не зробіш [4, с. 119].

Трэці этап. Капітаны каманд з дапамогай настаўніка размяркоўваюць, якое заданне будзе выконваць кожны з навучэнцаў.

Удзельнікі каманды працуюць самастойна над сваім заданнем.

Чацвёрты этап. Навучэнцы, якія працуюць над адным і тым жа заданнем, але ў розных камандах, перамяшчаюцца і збіраюцца ў новыя групы.

У кожнай новай групе праца навучэнцаў адбываецца наступным чынам:

– спачатку навучэнцы чытаюць прыказку і тлумачаць яе сэнс;

– далей яны паўтараюць тэарэтычны матэрыял: што такое дзеяслоў; на якія пытанні адказвае дзеяслоў.

– затым абменьваюцца інфармацыяй па выкананні задання, тлумачаць алгарытм выканання сваіх дзеянняў;

– калі ў кагосьці ўзнікаюць цяжкасці ў працы з тэарэтычным матэрыялам або пры выкананні задання, астатнія вучні аказваюць яму неабходную дапамогу.

Пакажам на прыкладзе каманды ўдзельнікаў з ***сярэднім узроўнем матывацыі***, як адбываецца праца ў іх групе.

Група навучэнцаў з сярэднім узроўнем матывацыі*,* якія выконвалі заданне № 4, працавала наступным чынам.

В. 1 *(4-ты з першай першапачатковай каманды):* Нам трэба прачытаць прыказку і растлумачыць яе сэнс. Хваляць за добрае, ганяць за кепскае. «Хваляць за добрае» — гэта значыць, што калі чалавек робіць добрую справу, то яго абавязкова за гэта хваляць. Што азначаюць словы «ганяць за кепскае»?

В. 2 *(4-ты з другой першапачатковай каманды):* «Ганяць за кепскае» — гэта значыць, калі хтонебудзь дрэнна нешта зрабіў, то яго будуць асуджаць. Якія словы мы называем дзеясловамі?

В. 3: *(4-ты з трэцяй першапачатковай каманды):* Я памятаю, што «ганяць» — гэта азначае «саромяць», а не «асуджаюць». І выраз «ганяць за кепскае» — гэта значыць, саромяць за дрэнныя справы. Дзеясловамі называюць словы, якія абазначаюць дзеянні прадметаў. На якія пытанні адказваюць дзеясловы?

В. 4 *(4-ты з чацвёртай першапачатковай каманды):* Дзеясловы адказваюць на пытанні *што робіць?, што робяць?, што рабіў?, што зрабіў?, што зробіць?* і іншыя. Якія словы ў прыказцы з'яўляюцца дзеясловамі?

В. 5 *(4-ты з пятай першапачатковай каманды):* «Хваляць» і «ганяць». Якія пытанні да іх можна паставіць?

Удзельнікі групы просяць адказаць на гэтае пытанне вучня, які памыліўся пры выкананні задання.

В. 2 *(4-ты з першай першапачатковай каманды):* (Што робяць?) хваляць, (што робяць?) ганяць.

В. 1 *(4-ты з першай першапачатковай каманды):* Давайце падкрэслім дзеясловы і запішам пытанні да іх.

Такім чынам, праца з прыказкамі, рэалізаваная па варыянце ***тэхналогіі навучання ў супрацоўніцтве «Піла»***, на ўроках беларускай мовы не толькі спрыяе фарміраванню маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі, але дапамагае замацаваць неабходны тэарэтычны матэрыял.

Падводзячы вынік усяго вышэйапісанага, можна адзначыць, што выкарыстанне варыянту «Піла» тэхналогіі навучання ў супрацоўніцтве на ўроках беларускай мовы дазваляе:

педагогу:

– ствараць натуральныя ўмовы для фарміравання маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі;

– узмацняць жаданне навучэнцаў лепш запамінаць вучэбны матэрыял, каб быць экспертам і не падводзіць сваю каманду;

– вучыць навучэнцаў рабіць рэфлексію сваіх поспехаў у засваенні ведаў і спосабаў выканання прапанаваных заданняў;

– выхоўваць адказнасць у кожнага навучэнца за якасць засваення вучэбнага матэрыялу, за выкананне сваіх абавязкаў, а таксама за поспехі сваіх сяброў па камандзе;

навучэнцам:

– ацэньваць узровень сваіх ведаў і ўменняў, а таксама ведаў і ўменняў удзельнікаў каманды і пры неабходнасці карэкціраваць іх;

– добразычліва і ветліва ставіцца да ўдзельніка каманды, які адчувае цяжкасці ў выкананні заданняў;

– вучыцца аказваць дапамогу адзін аднаму, калі ўзнікаюць цяжкасці пры выкананні заданняў.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. *Казимирская, И. И.* Обучение в сотрудничестве / И. И. Казимирская, А. В. Торхова // Организация и стимулирование самостоятельной работы студентов по педагогике : учеб. пособие. — Минск : Бестпринт, 2004. — С. 234–281.
2. *Мурашка, Н. У.* Тэхналогія навучання ў супрацоўніцтве на ўроках як сродак фарміравання маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі малодшых школьнікаў: урокі беларускай мовы ў І класе / Н. У. Мурашка, А. С. Шылава // Пачатковае навучанне: сям'я, дзіцячы сад, школа. — 2020. — № 8. — С. 25–29.
3. *Мурашка, Н. У.* Тэхналогія навучання ў супрацоўніцтве як сродак фарміравання маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі малодшых школьнікаў: урокі літаратурнага чытання ў ІІ класе / Н. У. Мурашка, А. С. Шылава // Пачатковае навучанне: сям'я, дзіцячы сад, школа. — 2021. — №. 4. — С. 43–46.
4. *Свірыдзенка, В. І.* Беларуская мова : вучэб. дапаможнік для 3 кл. устаноў агульнай сярэдняй адукацыі з рус. мовай навучання : у 2 ч. / В. І. Свірыдзенка. — Мінск : Нац. ін-т адукацыі, 2017. — Ч. 2. — 144 с. : іл.